

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА І ХОРЕОГРАФІЇ
КАФЕДРА МУЗИЧНО-СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Рішенням Вченої ради Факультету
музичного мистецтва і хореографії
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
19.03.2024 р., протокол №1

Голова Вченої ради
Танна КОНДРАТЕНКО

**ПРОГРАМА
комплексного кваліфікаційного екзамену
з педагогіки та основ вокальної методики**

галузь знань: 02 Культура і мистецтво
спеціальність: 025 «Музичне мистецтво»
освітньо-професійна програма: Спів
освітній рівень – перший (бакалаврський)

Київ - 2024

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену з педагогіки і основ вокальної методики для здобувачів спеціальності 025 Музичне мистецтво, освітнього рівня: першого (бакалаврського), освітньо-професійної програми «Спів», галузі знань 02 Культура і мистецтво.

Розробники:

Коваль Микола Олексійович – народний артист України, професор, професор кафедри музично-сценічного мистецтва;

Іваненко Олена Анатоліївна – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри музикознавства та музичної освіти.

Програма **комплексного кваліфікаційного екзамену з педагогіки і основ вокальної методики** схвалена на засіданні кафедри музично-сценічного мистецтва Факультету музичного мистецтва і хореографії

Протокол № 2 від 11.03.2024 р.

Завідувач кафедри _____ Мирослав ГРИНИШИН

Гарант освітньо-професійної програми _____ Леся ГОРОВА

Програму затверджено на засіданні Вченої ради Факультету музичного мистецтва і хореографії

Протокол № 1 від 19.03.2024 р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену з педагогіки та основ вокальної методики для здобувачів освіти галузі знань 02 Культура та мистецтво, спеціальності 025 Музичне мистецтво, освітньо-професійної програми «Спів» розроблена відповідно до вимог підготовки фахівців за освітнього рівня першого (бакалаврського), побудована на основі змісту програм навчальних дисциплін «Педагогіка» та «Основи вокальної методики», ґрунтується на досягненнях педагогічної, відповідає сучасним вимогам вищої мистецької освіти, світовим інноваційним тенденціям, урахує динаміку розвитку національного ринку праці, швидкозмінних умов професійної діяльності концертного виконавця, оперного співака, артиста ансамблю, викладача фахових дисциплін.

Мета комплексного кваліфікаційного екзамену з педагогіки та основ вокальної методики: виявити рівень засвоєння здобувачами теоретичних знань з вищевказаних дисциплін, сформованості результатів навчання бакалаврів музичного мистецтва та їх готовності до майбутньої вокально-виконавської та музично-педагогічної діяльності.

Завдання комплексного кваліфікаційного екзамену з педагогіки та основ вокальної методики – виявити у здобувачів:

- рівень засвоєння змісту програми з навчальної дисципліни «Педагогіка» у межах цілісного музично-педагогічного процесу;
- знання щодо особливостей музичного мистецтва як складової частини духовної культури людства, його пізнавальні та виховні можливості;
- рівень сформованості навичок самостійної роботи з науковою та навчально-методичною літературою з курсу «Педагогіка»;
- знання змісту, принципів і методів навчання у вокальному класі в процесі засвоєння програми з дисципліни «Основи вокальної методики»;
- знання фахових вимог до викладача сольного співу та специфіки професійної діяльності педагога-вокаліста мистецьких навчальних закладів;
- рівень готовності до майбутньої вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності;
- розуміння методичних засад організації та проведення навчальних занять у класі сольного співу; орієнтування в науково-методичній літературі та навчально-педагогічному вокальному репертуарі, володіння методикою його вивчення.

У результаті вивчення навчальних дисциплін «Педагогіка» та «Основи вокальної методики» здобувачі повинні продемонструвати **отримані програмні результати навчання:**

РН-1. Демонструвати готовність до свідомої виконавської та творчої діяльності як цілеспрямованого художньо-творчого процесу.

РН-4. Уміти показувати здатність до професійного аналізу музично-естетичних стилів та напрямків, опановування нових явищ в музичному мистецтві.

РН-7. Демонструвати володіння музично-аналітичними навичками для жанрово-стильової та образно-емоційної атрибуції музичного твору в процесі створення виконавських інтерпретацій.

РН-8. Демонструвати володіння теоретичними та практичними основами інструментування та аранжування музики, вміння здійснювати переклад музичних творів для різних колективів (ансамблю, хору).

РН-9. Володіти методикою роботи з вокальним ансамблем, знаннями організаційної та творчої роботи з колективом.

РН-10. Володіти термінологією музичного мистецтва, його поняттєво-категоріальним апаратом.

РН-11. Демонструвати здатність до інтегрування здобутих знань з проблем виконавства, теорії та історії музики в професійній діяльності.

РН-12. Уміти проектувати, планувати і проводити пошукові і розвідувальні роботи, здійснювати інформаційне забезпечення у артистичній діяльності.

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену з педагогіки та основ вокальної методики включає такі складові: пояснювальну записку, критерії оцінювання навчальних досягнень студентів, зміст програм навчальних дисциплін «Педагогіка» та «Основи вокальної методики», списки рекомендованої основної та додаткової літератури.

Комплексний кваліфікаційний екзамен з педагогіки та методики викладання проводиться у тестовій формі й передбачає виконання здобувачами тестових завдань. Студенти повинні чітко віддзеркалити їхні знання та розуміння важливих завдань, що стосуються теорії та методології педагогіки; основних технологій педагогічної діяльності в мистецьких закладах; специфіки діяльності педагога-музиканта тощо.

Успішність здобувачів на екзамені оцінюється за рейтинговими показниками (А – 90-100; В – 82-89; С – 75-81; D – 69-74; E – 60-68; FX – 0-59) з урахуванням критеріїв оцінювання з кожної дисципліни. Загальна оцінка є результатом суми оцінок за кожну дисципліну: педагогіка – 40 балів (максимально), основи вокальної методики – 60 балів (максимально).

Програма включає перелік тем з педагогіки та основ вокальної методики.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

ПЕДАГОГІКА

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН

Предмет і завдання педагогіки

Термін «педагогіка»: сутність, історія. Об'єкт, предмет і завдання педагогіки. Функції та основні категорії педагогіки. Система педагогічних наук. Зв'язок педагогіки з іншими науками.

Методологія педагогіки та методи педагогічного дослідження

Поняття «методологія». Рівні та принципи методології. Методологія педагогічних досліджень. Поняття методів науково-педагогічних досліджень. Групи методів: не експериментальні, експериментальні, формуючі. Вимоги до підбору методів на різних етапах організації наукового дослідження.

Педагогічний процес як система

Мета сучасної системи педагогічної освіти та завдання педагогічної науки. Поняття та різновиди педагогічних концепцій та категорій. Специфіка педагогічного процесу. Поняття «педагогічний процес» та його сутність. Компоненти педагогічного процесу та їх взаємодія. Провідні риси, закономірності та етапи педагогічного процесу. Структурні компоненти педагогічної системи.

Предмет і завдання дидактики

Поняття «дидактика». Об'єкт і предмет сучасної дидактики. Розвиток дидактики як складової частини педагогіки. Основні дидактичні категорії та їх сучасна сутність. Основні тенденції національної системи освіти та завдання дидактики.

Процес навчання

Сутність навчання, його методологічна основа. Навчання як різновид пізнавальної діяльності. Функції навчання, їх взаємозв'язок. Структура процесу навчання. Характеристика основних структурних компонентів. Види навчання. Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів. Стадії процесу навчання.

Закономірності та принципи навчання

Закономірності навчального процесу та їх класифікація. Об'єктивні та суб'єктивні закономірності процесу навчання. Дидактичні принципи та їх

класифікація. Система сучасних дидактичних принципів, їх характеристика. Система правил реалізації принципів навчання.

Методи та прийоми навчання

Поняття про методи навчання. Методи навчання та їх класифікація. Характеристика основних груп методів навчання. Загальні вимоги до використання методів навчання. Поняття про прийоми навчання та їх характеристика. Провідні функції навчального процесу. Піраміда засвоєння знань при використанні різних методів та прийомів навчання.

Сутність, мета й принципи управління освітою

Основні особливості управління освітою в сучасних умовах реформування освіти. Характеристика управлінських функцій, їх реформування та оновлення. Поняття про принципи, методи управління та їх характеристика. Стиль керівництва та фактори, що впливають на його формування.

Виховання як педагогічне явище

Поняття «виховання». Теорія виховання як розділ педагогічної науки. Етапи та складові виховного процесу. Структура, функції та завдання процесу виховання. Критерії виховного процесу.

Сутність і зміст процесу виховання

Поняття про сутність та зміст виховання. Провідні ідеї змісту виховання. Основні напрямки змісту виховного процесу та їх характеристика. Провідні моделі виховного процесу, їх переваги та недоліки.

Закономірності, рушійні сили та принципи виховання

Закономірності виховання як поняття. Рушійні сили процесу виховання. Принципи виховання та вимоги до їх використання. Взаємозв'язок закономірностей та принципів виховання.

Загальні методи та форми виховання

Поняття про методи, прийоми, способи, засоби виховання. Класифікація методів виховання. Характеристика основних груп методів виховання. Вибір методів виховання. Організаційні форми виховної роботи. Специфіка позакласної і позашкільної роботи. Масові, групові та індивідуальні форми виховної роботи. Позашкільні навчально-виховні заклади.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Бондар В.І. Дидактика / В.І. Бондар. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене, доповнене / Н.П. Волкова. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка: завдання і ситуації: Практикум А.І.Кузьмінський, Л.П. Вовк, В.Л. Омеляненко. – К., 2006. – 429 с.
4. Хрестоматія з української класичної педагогіки: К. Ушинський, С. Русова, А.Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [Уклад. В.П.Кравець, О.І. Мешко] – К.: Грамота, 2008. – 768 с.

Додаткова:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посіб.: – 2-ге вид. доповн. і переробл. / С.Г. Карпенчук. – К.: Вища школа, 2005. – 343 с.
3. Ягупов В.П. Педагогіка: Навчальний посібник / В.П. Ягупов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З ПЕДАГОГІКИ

Максимальна кількість балів за відповідь на екзаменаційні запитання – 40.

ОСНОВИ ВОКАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ

Будова дихального і голосового апарату та особливості його функціонування

Органи, що беруть участь у фонації. Гортань - складна система хрящів, з'єднаних поміж собою зв'язками і суглобами. Гортань - орган генерації звуку. Перстевидний, щитовидний і черпаловидний хрящі. Захисна, дихальна і голосоутворююча функція надгортанника.

Значення і будова голосових зв'язок. Істинні і фальшиві голосові зв'язки. Міоеластична і нейрохронаксична теорії звукоутворення. Дихальна функція носа. Артикуляція і передача звуку - функції порожнини рота при співі. Мімічна мускулатура. Трахея. Бронхи, легені. Головний видихувальний м'яз - діафрагма.

Резонатори голосового апарату

Головне і грудне резонування при співі. Головний резонатор. Грудний резонатор. Висока позиція звучання голосу. Значення резонаторів для

відчуття опори співу. Значення положення гортані в процесі звукоутворення.

Наукові дані про роботу гортані. Педагогічний вплив на положення гортані при співі - важливий засіб навчання співу. Зовнішня і внутрішня робота гортані. Теорії голосоутворення.

Дихання. Мистецтво співу - мистецтво дихання. Типи дихання

Взаємозв'язок дихання з іншими чинниками голосового апарату. Візуальне спостереження за диханням при співі. Різні погляди вокальної педагогіки на значення дихання і його виховання. Історичні дані про співацьке дихання. Наукові дані про дихання. Дихання у мові і співі. Їх відмінність. Типи дихання у співі. Умови їх застосування. Виховання голосу шляхом контролю над диханням. Відчуття опори при співі. Фізіологія опорного звукоутворення. Засоби вироблення відчуття опори при співі. Дихання, правильне звуковедення - головний засіб досягнення кантілени в співі. „Парадоксальне" дихання.

Принципи вдиху і видиху, момент затримки дихання, опора дихання

Дві фази: вдих і видих. Дві функції вдиху : наповнення легенів повітрям, і, при допомозі „затримки" дихання, приведення голосового і дихального апаратів у активний стан перед моментом включення звуку.

Питання як треба дихати - через ніс, чи через рот ?

Друга фаза дихання - видих. І весь подальший процес співу утворюється завдяки видиху. Мить затримки дихання: мобілізувати, активізувати дихальний апарат перед моментом включення звуку, створювати враження опори дихання.

Відмінність співочого дихання від фізіологічного. Правильне положення корпусу

Функція фізіологічного дихання полягає в газовому, хімічному обміні, у підтримці життєдіяльності організму.

Особливість співочого дихання полягає у тому, що видих подовжується, а вдих скорочується.

Виконавські можливості співочого дихання. Правильне положення корпусу дає можливість свободи руху діафрагми, допомагає організованості дихання, надає зовнішнього приємного вигляду, артистизму.

Звукоутворення. Принцип дії голосових складок

При вдиханні зв'язки автоматично сходяться, при видиханні - розходяться.

Якість тембру залежить від характеру коливань зв'язок. Сила звуку - від амплітуди коливань.

Висота залежить від частоти коливань зв'язок, довжини, товщини, ступеня натягнення зовнішнього і внутрішнього та імпульсів від Ц.Н.С.

Атака звуку і різноманітні типи атаки

Три види атаки звуками. Тверда, м'яка атака. Придихальна атака. їх характеристики. Використання атаки різних видів для розуміння взаємодії дихання і голосових зв'язок. Використання різних видів атаки для постановки голосу і для виправлення голосових недоліків. Використання різних видів атаки у виконавстві як важливий засіб художньої виразності.

Опора звуку. Значення затримки дихання

Опора звуку є результатом гармонійної взаємодії всіх складових голосового апарату: спокійного, глибокого, не перевантаженого вдиху; рівномірної витрати повітря - видиху; вільно зафіксованого положення гортані; чіткого, активного змикання зв'язок-атаки; активної артикуляції ротоглоточної порожнини і особливо її заднього відділу - глотки.

Положення гортані при фонації. Переваги прикритого звуку

Вільне положення гортані залежить від положення нижньої щелепи, характеру розкриття рота і глотки. Постійним тренуванням гортані закріпить сприятливе положення, розвиваючи силу, блиск і гнучкість голосу.

Прикритий звук звучить м'яко, округло, позиція висока, застосований на легкій повітряній атаці, без зайвої роботи м'язів, дуже гнучкий, має багату палітру забарвлень.

Типи голосів. Регістри і єдина подача звуку

Класифікація голосів. Визначення типу голосу. Бас. Діапазон (приблизно від "Фа" великої октави до "До-Ре" першої октави). Найнижчий глибокий (бас-профундо), центральний і високий басы (бас-контанте).

Баритон (від "Соль" великої октави до "Соль-Ля" першої октави). Драматичний, меццо-характерний і ліричний баритон. Тенор (від "До" малої октави до "Сі-До" першої октави). Драматичний, меццо-характерний, ліричний і тенор-альтіно.

Жіночі голоси: контральто, меццо-сопрано (низьке і високе), сопрано (драматичне, лірико-драматичне, ліричне) та колоратурне сопрано. Діапазон ліричного сопрано (від "До" першої октави до "До" третьої октави).

Діапазон меццо-сопрано (від "Фа" малої октави до "Ля-Сі" другої

октави).

Співвідношення типу голосу з довжиною надставних трубок (за А Дмитрієвим). Хронаксометрична класифікація голосів. Видатні представники різних типів голосів: В. Грицюк, І. Кікоть, В. Кіпаренко-Даманський, Ю. Гуляєв, Ю. Мазурок, В. Атлантов, А. Соло'яненко, Г. Ципола, Г. Туфтїна, Е. Чавдар.

Поняття голосового реєстру. Рівні голосових реєстрів. Регістри чоловічих голосів. Регістри жіночих голосів. Грудний реєстр. Фальцетний реєстр (головний). Характеристика роботи голосових зв'язок в грудному і головному реєстрах. Різниця між ними. Однофазова і двофазова робота голосових зв'язок. Підхід до використання реєстрів у ХУІ-ХУІІІ ст. і його відмінність від сьогоденного підходу. Змішування реєстрів. Прикриття звуку. Значення прикриття звуку для розширення діапазону голосу співака. Практика прикриття. Співвідношення грудного і головного звучання при змішуванні реєстрів. Способи згладжування реєстрів.

Висока позиція звуку. Спів із закритим ротом

6 умов високої позиції:

- глибоке еластичне дихання;
- досить широко розкрита надгортанна (ротової порожнини і глотки)

трубка;

- звук прикритий або заокруглений на діапазоні;
- характер атаки звуку (атака м'яка);
- спосіб „місце" формування голосних;
- загальний піднесений тонус, його волюва спрямованість на

досягнення мети.

Приєм співу із закритим ротом сприяє знаходженню високої позиції звуку. Приєм співу із закритим ротом — емоційно впливаючим виконавським штрихом.

Робота над звуком з різноманітними голосами

При детальному вивченні анатомії і фізіології чоловічого та жіночого дихального і голосового апаратів можна зробити висновок, що будова і співоочі функції цілком ідентичні. Відмінність у величині гортані, голосових зв'язок. Тому методика навчання чоловічих та жіночих голосів однакова.

Розспівування (настройка) соліста

Залежність сили звуку від тембру. Явище резонансу. Голосовий апарат - взаємопов'язана система резонаторів, гортані і дихання. Імпеданс. Польотність співацького голосу. Акустичне та фізіологічне розуміння вібрато.

Динамічний діапазон - запас сили голосу. Різниця між поняттям „сила звуку" і „гучність". Форсоване звучання голосу. Філірування звуку. Робота над технікою його виконання. Розспівування. Поетапне опрацювання твору. Значення розспівування для опрацювання, боротьба з інертністю. Розспівування як заспокійливий засіб перед виступом.

Дефекти звуку та методи їх ліквідації

Чіткість вимови. Причини, що знижують якість вокальної дикції. Вокально-мовні недоліки у співі. Специфіка вокальної мови. Специфіка артикуляції вокальних голосних. Артикуляційні вправи на голосні. Дефекти звуку: хитання, тремоляція, гнусавість, фальшива інтонація, форсування, в'ялий звук, під'їзди. Значення правильності дихання в ліквідуванні деформації. Прийоми розвитку і вдосконалення вокальної дикції. Вимова голосних у мовленні і співі. Вимова приголосних у мовленні і співі. Навики активної, чіткої вимови тексту, засоби її досягнення.

Дикція у співі. Закони вокальної дикції. Орфоепічні закономірності у співі

Слово і спів. Робота артикуляційного апарату в мовленні і співі. Артикуляція при переході від мовлення до співу. Позиція язика у співі. Роль м'якого піднебіння при співі. Положення глотки та порожнини рота при співі. Про фонетичний метод виховання голосу. Вокальна мова. Орфоепічні закономірності у співі. Редуціювання голосних і чітка вимова приголосних у співі. Вплив тембру на дикцію. Роль приголосних у дикції. Значення дикції. Методи роботи над дикцією як над важливим вокально-технічним навиком співу.

Охорона голосу і його фізіологічні основи

Знайомство з учнем. Уроки з початківцями. Фоніатричне обстеження. Визначення типу голосу. Постановка корпусу, голови, рота у співі. Добір музичного матеріалу. Показ голосом. М'язові прийоми. Роль слова. Вправи. Вокалізи. Репертуар. Техніка співу. Розвиток музикальності. Набуття професійних співацьких навичок. Співацькі стереотипи і умови, що сприяють їх виробленню. З перших спроб - до виконання вокального завдання. Фаза уточнення вокальних навичок. Засоби досягнення автоматизму. Вплив на роботу голосового апарату показом і словом. Психологічна настроєність на урок.

Зв'язок виконавської діяльності з фізичним станом. Здоровий спосіб життя - необхідна умова для заняття співом. Помірний температурний режим

тіла без різких перепадів. Режим відпочинку і режим харчування. Простудні захворювання і професійні захворювання, їх взаємозв'язок. Шкідливість алкоголю, наркотиків і паління для звукоутворення. Охорона голосу співака.

Режим виконавської діяльності співака. Загартування. Сон.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник для музичних ВНЗ / видання третє, доповнене та перероблене. Київ, Видавець Бихун Ю. В., 2017. 218 с.

2. Вотріна В. В. Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр. Київ: НМАУ імені П. І. Чайковського, 2001. 272 с.

3. Практичні поради педагога-вокаліста. Київ: Муз. Україна, 2010. 54 с.

4. Микиша М. Б. Практичні основи вокального мистецтва / літ. виклад М. І. Головащенко. Вид. 2. Київ: Музична Україна, 1985. 80 с.

5. Пляченко Т. М. Методика викладання вокалу: навч.-метод. посібник для студентів мистецького факультету (Спеціальність «Музична педагогіка і виховання») / Т. М. Пляченко. – Кіровоград : КДПУ, 2005. – 80 с.

Додаткова:

1. Стахевич О. Г. Основи вокальної педагогіки. Ч. 1: Природно-наукові теорії співу: навч. посіб. для муз. та пед. ВНЗ. Харків-Суми, 2002. 92 с.

2. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу / Ю. Є. Юцевич. – Київ, 1998. – 160 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ З ОСНОВ ВОКАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ

Максимальна кількість балів за відповідь на екзаменаційні запитання – 60.